

Migracije nigrskih Tuaregov v Libijo¹

V zadnjih desetih letih sem se z migracijami in migranti srečeval predvsem kot aktivist v različnih skupinah, ki so se ukvarjale z migrantsko problematiko v Sloveniji. V tem času sem veliko prebiral o razlogih in posledicah migracij v Evropo in pri tem ugotavljal, da je nekaj hudo narobe z evropsko imigrantsko politiko. Ta se ves čas nagiba k restriktivnim posegom omejevanja migracij v imenu zagotavljanja ekonomske stabilnosti, pa čeprav nam historično-demografske in ekonomsko-socialne analize razmer dokazujejo nasprotno. Danes je raven imigracij v Evropo primerljiva ali celo manjša kot tista v 50. in 60. letih (Marrus, 1999), ob tem, da naj bi zlasti razvita Evropska unija v naslednjih 50. letih potrebovala približno milijon imigrantov na leto. Po drugi strani pa smo vedno znova priče senzacionalističnemu poročanju medijev in rasističnim izpadom politikov, ki svariijo pred nevarnostjo imigrantske poplave v Evropi. Zlasti slednji imajo pri tem že zelo dolgo in še vedno hude težave s samo opredelitvijo Evrope. Spomnimo se samo na znamenito izjavo habsburškega “zunanjega ministra” Metternicha, ki je izjavil, da takrat, ko se zazre skozi vzhodno okno, vidi Azijo na Dunaju (Haynes, 1999: 21). Slabih dvesto let pozneje je desničarskim nemškimi politikom skorajda že uspelo uveljaviti referendum, na katerem naj bi Nemci odločali o sprejetju Turčije v Evropsko unijo. V njej politiki ob pomoči medijev vztrajno utrjujejo mnenje, da so meje Evrope pravzaprav meje Evropske unije.² Tovrstne izjave dokazujejo, da prav politiki najbolj verjamejo v mit Evrope kot celine v geografskem pomenu. To pa je izredno nevarno, saj na ta način pravzaprav poljubno in na temelju dnevnih političnih apetitov postavljajo in predstavljajo (vzhodne) evropske meje. Na njih so v zad-

¹ Razprava je nastala na temelju predavanja, ki ga je imel avtor na seminarju Nationalisms and Intercultural Connections na Inštitutu za etnologijo, kulturno in socialno antropologijo Univerze na Dunaju 1. septembra 2004.

² Na slavnostnem sprejemu v dunajski mestni hiši ob kongresu European Association of Social Anthropologists (september 2004) je namestnica dunajskega župana s ponosom poudarila, da se zdaj, po razširitvi Evropske unije, Dunaj nahaja še bolj v centru Evrope.

njih dveh desetletjih prilepili še en mit in to je zgodbo o njihovih ogroženostih zaradi ilegalnih imigrantov.³

Ilegalnost migrantov je socialni konstrukt, ki je nastal v ZDA, če parafraziram Foucaulta, kot posledica obstoja legalne prohibicije (Foucault, 1984) in se je v začetku devetdesetih let udomačil po vsem svetu. V globalnem kontekstu je kategorija ilegalen nekonsistentna in se uporablja popolnoma fleksibilno, nenačelno in koristoljubno. Nekdo ima lahko v neki državi status ilegalca, v drugi bo dobil status begunca OZN, v tretji pa mu bo omogočeno, da zaprosi za azil.⁴ Eden izmed mnogih nedokumentiranih domačih primerov se navezuje na iranske državljane. Zaradi pomoči Bosni in Hercegovini v času vojne je bila Slovenija ena izmed redkih neislamskih držav, katere državljani v sredini devetdesetih let nismo potrebovali vstopnih vizumov za potovanje v Iran in tudi iranski državljani so lahko vstopili v Slovenijo zgolj z veljavnim potnim listom. Potem je Slovenija leta 1999 zaradi pritiska Bruslja (in ZDA?) enostransko uvedla vize in naenkrat so se nekateri iranski državljani v Sloveniji znašli v novem pravnem položaju ilegalnih migrantov.

Prilagajanje zakonodaje vsakokratnim političnim trendom pa ni neka slovenska posebnost, saj lahko vsak dan poslušamo poročila, kako evropske države, ena za drugo, ustvarjajo nove predpise ali zakonodajo, s katero omejujejo gibanje ljudi in opredeljujejo neavtoriziran prihod posameznika v državo kot kriminalno dejanje. Pravzaprav so ti pravni posegi tisti, ki iz številnih migrantov delajo ilegalce. "Ilegalnost' (tako kot državljanstvo) je pravni status, ki ima za posledico socialni odnos do države; kot taka je migrantska 'ilegalnost' predvsem politična identiteta." (De Genova, 2002: 422) Na državni ravni imamo tako opravka z legalno produkcijo migrantske ilegalnosti, zato policije vseh razvitih držav medijem redno dostavljajo poročila o številu ujetih ilegalcev. Že površno prebiranje medijskih poročil pa nam pokaže, da se potem velika večina novinarjev ukvarja zgolj z ocenami o številu ilegalcev v lastni deželi, primerja te podatke s podatki iz sosednjih dežel in v najboljšem primeru poda oceno o njihovem številu v Evropi. Politiki in mediji ustvarjajo vtis, kot da bi bila Evropa (včasih omenijo tudi severno Ameriko) edini cilj ilegalnih migracij in

³ Obstaja še vrsta drugih poimenovanj za ilegalne migracije: klandestinske, neregularne, nedokumentirane, ekstra legalne ... Zato da bi bila dekonstrukcija samega termina bolj očitna, sem se odločil, da bom uporabljal najbolj razširjeno uradno poimenovanje, to je ilegalne migracije in ilegalni migrant. Seveda ilegalnosti ne razumem kot neko objektivno kategorijo in se zavedam, kako sta kategoriji migracije in imigranti vedno opredeljeni od države, ki sprejema migrante.

⁴ Slovenske (ne)legalne manipulacije s statusi migrantov in drugih deprivilegiranih manjšin je v zadnjem desetletju kontinuirano spremljal Mirovni inštitut v Ljubljani (med drugim Erjavec, Hrvatinić, Kelbl 2000; Pajnik, Lesjak - Tušnik, Gregorčič, 2001; Milohnič, 2002; Dedić, Jalušič, Zorn, 2003; Pajnik, Zavrtnik Zimic, 2003). V Sloveniji se ob tem soočamo še z eno razsežnostjo ilegalnosti migrantov – s spregledanim dejstvom, da so številni današnji ilegalci naši predčerašnji sodržavljeni, prijatelji, v nekaterih primerih celo sorodniki.

v zadnjem času podajajo oceno o šestih milijonih ilegalnih migrantov v Evropi. Podatkov, da je več ilegalnih migrantov zgolj v Južnoafriški Republiki, da se ocene o številu ilegalnih migrantov v celotni Afriki gibljejo od petnajst in dvajset milijonov (Düvell, 2002: 58–59) in da ženske že nekaj časa predstavljajo večino v globalnih migracijah (Pitt– in Zickuhr, 2002: 69), nisem zasledil nikoli v slovenskih medijih, saj bi to temeljito spremenilo izkrivljeno podobo sedanje evropske “ogroženosti”. Tudi zaradi te politično-medijske amnezije sem si za predmet svoje terenske raziskave v Afriki izbral ilegalne delovne migracije nigrskih Tuaregov v Libijo.⁵ Že pred svojim letošnjim prihodom v Niger sem vedel, da se po letu 1974 številni Tuaregi odpravljajo na začasno delo v tujino (Libijo, Alžirijo, Nigerijo, Burkino Faso in v manjši meri tudi Evropo), nisem pa si predstavljal, da je zlasti začasno delo v Libiji tako množična in pomembna dejavnost za Tuarege v Nigru (po izjavah mojih informatorjev sklepam, da tudi za Tuarege v Maliju).

Z izbiro analize ilegalnih migracij sem se najprej znašel pred hudo metodološko zagato in pomembnim etičnim vprašanjem. Kako se izogniti naturalizaciji migrantske ilegalnosti in kako preprečiti možno zlorabo predstavljenih informacij? Začetek družboslovnih raziskav ilegalnih migracij lahko postavimo v 70. leta, ko so se v ZDA začeli ukvarjati z ilegalnimi delovnimi migracijami. Dobri dve desetletji so bile tovrstne raziskave v neke vrste marginalnem položaju različnih znanstvenih disciplin, potem pa v 90. letih postanejo tako rekoč modne. De Genova jim očita pragmatično etnografsko objektivizacijo, zaradi česar “postanejo vrsta antropološke pornografije – kažejo samo zaradi razkazovanja, tako kot je bilo”, in nadaljuje, da zlasti v primeru ilegalnih migracij to “postane neskončno bolj zapleteno zaradi nevarnosti, da lahko etnografsko razkritje povsem dobesedno postane oblika nadzora, uspešno sokrivo, če že ne popolnoma v službi države” (De Genova, 2002: 422). Seveda ima De Genova na teoretično-analitični ravni prav, vendar pa je treba dodati, da je tovrstna potencialna nevarnost prisotna pravzaprav pri večini raziskovalnih problemov v sodobni antropologiji (in drugih družboslovnih ter humanističnih disciplinah). Ponekod mogoče celo zaželeno. Če bi hoteli biti dosledni, bi se potemtakem morali izogibati raziskav ali natančneje objav raziskovalnih rezultatov civilno družbenih gibanj, neformalnega ekonomskega sektorja ali narkomanije, ker jih lahko država vedno izrabi. Po drugi strani pa so pravzaprav antropologi tisti, ki se pri raziskavah perečih družbenih problemov, kot so npr. otroško delo, revščina in nasilje v družini, pogosto pritožujejo, da njihovih re-

⁵ Od februarja do avgusta letos sem opravil terensko raziskavo na severu Nigra. Raziskava je bila delno krita iz sredstev projekta Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Etnološke raziskave slovenskih in drugih kultur, ki ga je financiralo Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport.

zultatov ustrezni državni organi ne upoštevajo. Ob upoštevanju tega in dejstva, da so Tuaregi poseljeni v petih različnih saharško-sahelskih državah (Niger, Mali, Alžirija, Libija in Burkina Faso), sem si za izhodišče te razprave postavil antropološko analizo socialno-političnih, ekonomskih in kulturnih vzrokov ter posledic ilegalnosti migrantov in migracij in ne zgolj opis ilegalnih migrantov in ilegalnih migracij. Posebno vlogo sem namenil vprašanju poznavanja obmejnih območij in državne politike, pomenu socialnih mrež pri oblikovanju lokalnosti in razumevanju migracij kot biografskih projektov ter socialnih gibanj. V samem procesu pisanja je bila moja pozornost v veliki meri usmerjena v zavestno in seveda subjektivno selekcijo etnografskih podatkov. To pa pomeni tudi, da sem se dosledno izogibal navajanju partikularnih podatkov, dejavnosti, imen ljudi ali lokacij, ki so vezani na posameznikovo osebno izkušnjo; navajam tiste podatke, ki so splošno znani tudi državnim in mednarodnim institucijam, ki se ukvarjajo z nadzorom migracij.⁶

Na ulici pred hišo, v kateri sem občasno prebival zadnje mesece v Agadezu (največje mesto na severu Nigra), sem lahko vsak teden opazoval libijske tovornjake, prekomerno natovorjene z robo in prekrite z mrežo, spleteno iz debelih vrvi. Na tak tovornjak se potem nagnete tudi do dvesto ljudi, ki se seveda ilegalno odpravljajo iskat delo in eksistenco v Libijo ali naprej v Evropo. V vroči sezoni traja 1850 kilometrov dolgo potovanje čez pekel tenerejske puščave, od Agadeza do Sebhe, tudi do dva meseca. Umiranje na poti je tukaj del stvarnosti potovanja, ko pa se zgodi tragedija večjih razsežnosti, kot tista izpred treh let, ko je šofer zgrešil pot in so čez nekaj tednov našli tovornjak in ob njem 170 izsušenih trupel, država ponavadi z vojsko za nekaj časa zapre puščavske poti za potnike na tovornjakih. Nato se za kratko obdobje, dokler se ne pozabi na nesrečnike brez dokumentov in s tem "brez imen" zapre pot v "raj" za številne migrante iz Nigra, Slonokoščene obale, Gane, Benina, Toga, Burkine Faso in Nigerije. Tuaregi iz severa Nigra, ki danes odhajajo na začasno delo v Libijo, pa pravijo, da takrat, ko oblast zapre mejne prehode, uberejo poznana brezpotja in zapuščene karavanske poti, da pridejo do cilja.

Znano je, da so Tuaregi stoletja nadzorovali saharške karavanske poti. Trgovina z Libijo je potekala vse do konca 19. stoletja prek karavanske poti – Tripoli, Gadames, Rhat (Libija), Djanet (Alžirija), Agadez, Zinder (Niger), Kano, Kaduna (Nigerija). Vodili so jih tripolitanski in gadameški trgovci, zaščito pa so jim nudili Tuaregi iz Tasilskega gorovja (jugovzhod Alžirije) in Kel Evey⁷ iz Airskega gorovja na severu Nigra (Gregoire, 1999: 187). S francosko

⁶ Kot je na primer zloglasna International Organization for Migration (Düvell, 2002).

⁷ *Kel* dobesedno pomeni "ljudje iz/od" in se lahko navezuje na temeljno sorodstveno skupino, imenovano tavšit, ali pa na večje federacije različnih *tavšitov* (glej Brumen, 2001: 143–145).

kolonizacijo zahodne Afrike in z uspešnim zatiranjem splošno razširjenega banditizma med saharskimi Tuaregi so se v času kolonizacije tudi ti začeli v večji meri sami ukvarjati s saharsko trgovino. Zaradi novih morskih poti pa ta trgovina nikoli več ni dosegla nekdanjih razsežnosti. Po pripovedovanju enega najstarejših voditeljev karavan iz *Kel Wedigi* so karavane v tem obdobju štejele od 400 do 800 kamel, ki so jih zbrali znotraj sorodstva. Te karavane so med septembrom in marcem tovorile blago med Kanom v Nigeriji in Sebho v Libiji za znane in stalne arabske trgovce iz Libije. Tuareška kolonialna mobilnost,⁸ usmerjena proti Libiji, je bila tako ciklična in vezana izključno na moške.

Novo mednarodne meje, ki so nastale po osamosvojitvi francoskih kolonij, niso prekinile te oblike mobilnosti. Amin ugotavlja, da je bila postkolonialna mobilnost v bistvu nadaljevanje kolonialne, to se pravi, da je bila usmerjena v okolja, ki so slovela po naravnih bogastvih, in v urbane centre (Amin, 1995). V nasprotju z drugimi deli Afrike, kjer se je po kolonialni osamosvojitvi močno povečal delež ženske mobilnosti, pa je v primeru Tuaregov iz Nigra mobilnost ostala skorajda popolna domena moških. V začetku postkolonialnega obdobja se predvsem *Kel Evey* še vedno ukvarjajo s karavansko trgovino z Libijo, vendar pa se zaradi novih državnih meja in z njimi povezanega stalnega šikaniranja alžirskih carinikov in policije njihovo število občutno zmanjša. Po pripovedovanju sodeč te karavane niso imele več kot 200 kamel, še bolj pomembno pa je, da postanejo karavane v Libijo tako rekoč družinski posel, ne več dejavnost, v katero bi bila vpletena širša skupnost. Še vedno pa jih lahko označimo kot posebno obliko nomadske mobilnosti. Te karavane dobijo konec šestdesetih let konkurenco v tovarnjakih, ki začnejo voziti iz Nigra po karavanskih poteh, najprej prek Tamanraseta, Djaneta do Rhata, kmalu pa tudi direktno iz Nigra v Libijo. Iz Nigra so izvažali ovce, sirkovo proso in heno, od tam pa na trg v Agadez moko, testenine, turško olivno olje, mate in tovarniške preproge iz Milana. Leta 1969 se zapletejo meddržavni odnosi z Libijo zaradi mejne oaze Toummo, ki jo je okupirala Libija. Kljub temu pa Niger v naslednjih letih začne prodajati Libiji uran, ustanovi se skupna banka BALINEX in vzpostavi direktna letalska povezava med prestolnicama Tripoli in Niamey (Grégoire, 1999: 191). Bolj kot to pa so iz tega obdobja pomembni trije dogodki, ki so bistveno vplivali na razvoj tuareških migracij v Libijo: najprej državni udar v Libiji leta 1969, s katerim pride na oblast poročnik Muamar al Gadafi, potem velika nigrska suša v letih 1973 in 1974⁹ ter državni udar v Nigru, ki ga leta 1974 izvede general Seyni Kountche.

⁸ Ker je šlo za obliko trgovine, se mi zdi uporaba izraza 'migracije' neustrezna.

⁹ Gerd Spittler je zapisal, da Kel Ewey leto začetka suše (1973) imenujejo leto sončnega mrka (*awatay n-dufu*), zato ker je bil junija 1973 na Airu viden popolni sončni mrk. Za celotno sušno obdobje (1973–1974) pa uporabljajo izraz *tamako*, leto pomoči, zaradi mednarodne pomoči, ki so je bili takrat prvič deležni nigrski Tuaregi (Spittler, 1993: 112).

Suša je na severu Nigra prizadela predvsem tuareške pastoralne nomade, ki so v okrožjih Agadez in Tahua v povprečju izgubili od 75 do 95 % čred (Grégoire, 1999: 42). Lakota, ki v Sahari po pravilu sledi velikim sušnim obdobjem, je v tem času spodbudila prve mednarodne humanitarne akcije, ki pa so bile usmerjene le na izbrane lokacije na Airskem gorovju. Kot da sama suša ne bi bila dovolj, je Tuarege, ki so po osamosvojitvi afriških kolonij postali v vseh državah stigmatizirane in kriminalizirane manjšine, prizadel še odlok predsednika Diorija, s katerim je v državi prepovedal uporabo besede nomad (Dayak, 1996: 59). Tako v Nigru kot tudi v marsikateri drugi afriški državi je bila v času zahodne razvojne ideologije nomadska ekonomija razumljena kot "potrata, zaradi katere je prihajalo do propadanja plodnosti zemlje in širjenja puščave" (Azarya, 1996: 75). Zaradi vsega tega začnejo obubožani Tuaregi že leta 1973 množično prihajati v nekatera nigrska mesta (Agadez, Niamey, Maradi in Zinder) in tudi v nigerijski Kano. Razen Niameya, kjer je bilo tudi zaradi pritiska in finančne pomoči mednarodne javnosti ustanovljeno begunsko taborišče Lazaret, so bili ti prišleki prepuščeni sami sebi in v začetku popolnoma odvisni od sorodstvenih mrež in solidarnosti. Številni – natančni podatki mi niso znani – so s svojimi družinami pred sušo prebegnili v druge države, kjer pa so že s svojo prisotnostjo predstavljali številčno nevarno povečanje "domače" tuareške etnične manjšine. Predvsem v Alžiriji in Maliju jim tudi niso podelili polnopravnega statusa beguncev. Verjetno niso odgovarjali mednarodni opredelitvi begunca, ki še danes ne upošteva suše ali ekološke degradacije okolja kot zadostnega razloga za dodelitev statusa begunca.¹⁰ "Da bi bilo njihovo prekletstvo še večje, je poskrbela nigrska država ob njihovi vrnitvi, leta 1974. Tuareškim otrokom, ki so bili rojeni v begunstvu, so zanižali državljanstvo, menda zato, ker niso bili rojeni na ozemlju države, v tem primeru Nigra." (Brumen, 2001: 161) Fascinirani nad življenjskimi razmerami v Alžiriji pa so številni begunci z družinami ostali v alžirskem Tamanrasetu. Ti so kmalu postali najpomembnejše kontaktne skupine za mlade brezposelne nigrske Tuarege, ki se v tem obdobju prvič v večji meri začnejo odločati za iskanje dela zunaj Nigra, najprej v Nigeriji in kmalu za tem tudi v Alžiriji in Libiji.

Med brezposelnimi tuareškimi begunci v mestih se je najprej razširila novica o tem, da v Nigeriji zelo radi zaposlujejo Tuarege kot hišne čuvaje. Zato so se številni odpravili proti jugu v mesto Kano, kjer so jim Tuaregi, ki so živeli v četrti Agadez, pomagali pri iskanju prve zaposlitve. Najbolj izstopajoče značil-

¹⁰ Begunce naj bi v prvi vrsti opredeljevalo to, ali se iz rojstne države odpravijo prostovoljno ali ne. UNHCR-jeva opredelitev begunca pravi, da gre za osebo, ki je "zaradi utemeljenega strahu pred preganjanjem, na podlagi rase, vere, nacionalnosti, članstva v določeni socialni skupini ali političnega prepričanja, izven države, katere nacionalnost ima, in je nemočen ali zaradi strahu nezmožen zagotoviti si zaščito lastne države" (UNHCR, 2001).

nosti teh prvih sodobnih delovnih migracij Tuaregov v Nigerijo so nizka starostna meja iskalcev dela (med njimi najdemo nemalo 15-letnih fantov), kratkotrajnost njihovega bivanja in dela v Nigeriji ter tudi njihovo ponovno vračanje. Tuaregi so v Nigeriji ponavadi delali od tri do šest mesecev kot hišni čuvaji, v najboljšem primeru so imeli ob petkih stike zgolj s tuareškim patronom, ki jim je našel delo. Večina sogovornikov mi je omenila, da niso bili navajeni na to, da bi zaslužili denar, zato se jim je zdela vsota, ki so jo zaslužili v Nigeriji v nekaj mesecih, zelo velika. Z zasluženim denarjem so si najprej kupili nova oblačila in radijske sprejemnike s kasetofonom, ki so ob prihodu domov funkcionirali kot prestižni objekti, katerih pomembnost in s tem uspešnost lastnika se je merila predvsem po številu baterij, ki se jih je dalo nabasati v aparaturi. Ves drugi zaslužek je bil skorajda izključno namenjen vzdrževanju družine, najpogosteje v obliki nakupa manjšega tropa drobnice ob vrnitvi domov.

Čeprav je večina teh mladih migrantov prihajala iz mest, pa zaradi njihovega pastoralno nomadskega izvora ne moremo govoriti o urbano-urbanem tipu migracij. Nekdanji pastirji niso bili navajeni niti na stacionarno bivanje niti na tuje urbano okolje, v katerem so se znašli in kjer je marsikateri izmed njih na koncu zaradi goljufij in ropov ostal brez vsega. Vse to pa so tudi razlogi, ki dajejo tem migracijam značaj krožnih (delo za določen čas, prekinitev in vrnitev domov, ponovna vrnitev in iskanje dela), ne sezonskih migracij.¹¹

Predvsem zaradi nevarnega dela in bivanja v popolnoma tujem nigerijskem urbanem okolju se glavni tok iskalcev dela kaj kmalu usmeri na sever proti Alžiriji in Libiji. Tuaregi iz Alžirije, razdeljeni v dve večji federaciji *Kel Hoggar* in *Kel Tassili*, so bili, zaradi ambivalentne vloge v alžirski narodnoosvobodilni vojni, vse od osvoboditve leta 1962 naprej ves čas pod budnim nadzorom alžirskih oblastnikov. Ti so z različnimi administrativnimi ukrepi temeljito spremenili tradicionalno tuareško družbeno strukturo (Keenan, 1977) in prav zaradi tega so se tudi alžirski Tuaregi ves čas počutili kot žrtve represivnega socialističnega sistema. Čeprav so bili vse do prvih desetletij prejšnjega stoletja v stalnih sporih in vojnah z nigrskimi Tuaregi (predvsem s *Kel Ewey*), zdaj v ilegalnih migrantih niso videli več sovražnikov, temveč brate, ki so jih naravna katastrofa in posledice vojaške diktature pregnale z domov. Nekaj podobnega lahko rečemo tudi za Libijo, kjer so Tuaregi predstavljali izrazito manjšino, popolnoma izločeno iz vseh struktur vladanja in odločanja ter podvrženo pospešeni arabizaciji. Identificiranje z zatiranimi drugimi je tako pglavitni vzrok za nesebično pomoč, ki jo je bila deležna večina tuareških migrantov iz Nigra in Malija v Alžiriji in Libiji vse do sredine devetdesetih let.

¹¹ Tovrstne migracije nigrskih Tuaregov v Nigerijo potekajo še danes, vendar v manjši meri in so na severu Nigra vezane predvsem na skupnosti nekdanjih tuareških sužnjev.

V Alžiriji so po pravilu iskali delo zgolj v južnem delu države, kjer so naseljeni alžirski Tuaregi. Emmanuel Grégoire v študiji ugotavlja, da so skorajda polovico vseh nigrskih migrantov v Alžiriji v zadnjih tridesetih letih predstavljali Tuaregi, polovica je bila mlajših od 30 let in velika večina jih je ostala v Alžiriji eno leto do največ tri leta (Grégoire, 1999: 217–220). V glavnem je šlo za ilegalne migrante, ki sploh niso imeli potnih listov, kaj šele obvezen alžirski vizum za vstop v državo. Njihovi opisi poti v Alžirijo so dokaj enotni. Tisti, ki so imeli nekaj denarja, so se na pot odpravili s tovornjakom do nigrskega mejnega prehoda v Assamaki, od tam so šli peš dobrih 20 km v bližino In Guezzama v Alžiriji, kjer so počakali na prvi tovornjak, ki jih je pripeljal na obrobje Tamanrasete. Nekateri, ki so imeli kamele, so se na pot odpravili v manjših skupinah (dva do pet jezdecev), saj kot sami pravijo, alžirski cariniki, policaji in vojska v tem obdobju niso kontrolirali osamljenih jezdecev kamel v puščavi. Predvsem Tuaregi iz skrajnega severnega roba Nigra so se v Tamanraset odpravili peš, opremljeni zgolj z nekajlitrsko čutaro vode in zalogo *ajžire*¹² za prehrano. Razen tistih, ki so delali na vrtovih ali pa dobili v Alžiriji redno delo, na osnovi katerega so takrat lahko legalizirali tudi svoj status, jih je veliko takoj nadaljevalo pot proti Djanetu, ki leži na skrajnem jugozahodu Alžirije in ga od libijskega mesta Rhat loči le gorska platnota Tassili n'Ajjer.

Za odhod proti Libiji so se odločali predvsem zaradi boljšega zaslužka, saj so za enako delo kot v Alžiriji v Libiji lahko zaslužili enkrat več denarja. Prvi Tuaregi so se v Libiji po letu 1974 zaposlovali predvsem kot delavci na vrtovih v Rhatu in Sebhi, nemajhno število pa se je odločilo za tihotapljenje med Alžirijo in Libijo. Tako kot povsod po svetu predstavljata "tihotapstvo in malo potrošniški kontrabant obmejni posel par excellence, še posebej na ozemljih, v katerih različne ravni ekonomskega razvoja in davčne ureditve ustvarjajo ugodne razmere za čezmejno sodelovanje" (Wendl & Rösler, 1999: 13). Tuareški mali potrošniški tihotapci so v alžirskem Djanetu kupovali čaj in ga v petdesetkilogramskih nahrbtnikih tihotapili peš čez tassilski masiv v Libijo. Pešačenje je trajalo najmanj dva dneva, in ko so prispeli do Rhata, so na dogovorjenem kraju prodali ali pa zamenjali čaj za dobrine, ki so jih tihotapili v obratno smer: blago za obleke in tehnično robo, predvsem televizijske sprejemnike in hladilnike. Sogovornik, ki se je ukvarjal s tovrstnim tihotapljenjem, imenovanim *Clandiska*, mi je povedal, da je tihotapil blago sam ali pa v manjših samoorganiziranih skupinah. Zgodilo pa se je, da se je iz Djaneta organizirano odpravilo na pot tudi do 80 tihotapcev v eni skupini. Močan tihotapec se je lahko v mesecu dni tudi po šestkrat odpravil na pot in za svoje delo

¹² Ajžiro bi lahko najpreprosteje opisali kot neke vrste super energetski musli, ki ga sestavljajo zmleto proso (*mille* v francoščini), datlji in kozji sir, vse skupaj prelito z vodo, sirotko ali mlekom.

zaslužil enkrat več, kot če bi delal na vrtu. Kot tihotapci so vse do konca osemdesetih let delali izključno samo Tuaregi iz Nigra in Malijski, ki jim je bilo puščavsko gorovje tako rekoč domač teren, na katerem so vedeli, kje so skrite *guelte* (mlake) z vodo, in kjer so se zlahka izogibali alžirskim in libijskim kontrolam ali pa so se skrili pred njimi. Sogovornik je posebej izpostavil solidarnost med vsemi udeleženi Tuaregi pri tihotapljenju. To, da si se lahko zanesel na tujca – tihotapca, dasiravno tudi Tuarega, je bilo zanj dokaz novo ustvarjene kvalitete medsebojnih odnosov. Verjetno pa tudi spremenjenega videnja samega sebe, do katerega je prihajalo v procesu “deteritorializacije identitet” (Ghupta in Ferguson, 1997: 9). Tuaregi iz Djaneta so kot trgovci, posredniki in organizatorji večjih skupin sodelovali pri tihotapljenju, nikoli pa niso sami tihotapili blaga. Mojega sogovornika, ki se je s presledki ukvarjal s tihotapljenjem skorajda desetletje, niso nikoli ujeli pri poslu, povedal pa mi je, da se je bal predvsem libijskih carinikov in vojakov, ki so na kamelah patroljirali vzdolž meje, in da se mu zdi, da so bili alžirski cariniki, vsaj ob prehodih večjih skupin tihotapcev, verjetno podkupljeni.

Paul Nugent je v razpravi o tihotapstvu na meji med Gano in Togom ugotavljal, kako so tihotapci vsestranski pri uporabi lokalnega znanja za povezovanje in izenačevanje tega, kar poskušajo države deliti in ohranjati ločeno (Nugent, 2002). Tihotapci iz našega primera niso izhajali iz neposrednega lokalnega okolja, saj jih je od njihovega doma ločilo dobrih 1400 km, res pa je, da so prihajali iz podobnega naravnega okolja, puščavskega gorovja, še bolj pomembno pa je, da so pripadali isti etnični skupini. Govorili so sicer različne dialekte istega jezika tamašeka, v katerem pa so se z lokalnim prebivalstvom lahko nemoteno pogovarjali. Zato v našem primeru tihotapcev težko govorimo o uporabi lokalnega znanja, temveč prej obmejnega znanja, ki se uporablja zato, da preoblikuje državne ovire – meje, v koridorje potrošniškega blaga.

Leta 1976 se v Libijo zatečejo tudi nekateri Tuaregi, ki so sodelovali v neuspelem poskusu državnega udara v Nigru. Zaradi represalij, ki so sledile na severu Nigra, so se za eksil odločili tudi maloštevilni Tuaregi, ki so službovali v nigrski vojski in policiji. Večina od njih je v Libiji, ki jo je general Sayni Kountche obtožil vpletenosti v državni udar, takoj dobila zaposlitev v vojski. To je bil čas objave Gadafijeve zelene knjige islamskega socializma in vrhunec njegovega “revolucionarnega” obdobja, v katerem je Libija brezkompromisno podpirala skorajda vsa revolucionarna (in teroristična) gibanja v Afriki, pa tudi drugod po svetu. Gadafi je takrat po klavnih izkušnjah s panarabizmom začel v imenu panislamizma propagirati idejo Združenih držav Sahela,¹³ v kateri naj bi

¹³ Ideja Združenih držav Sahela je neverjetno podobna francoskemu poskusu ustanovitve velike saharske države, katere predhodnica naj bi bila *L'organisation commune des régions sahariennes*, ustanovljena

imela vsa vključena ljudstva zagotovljeno avtonomijo in temeljne pravice. Leta 1980, ko je bila Libija že popolnoma vpletena v čadsko državljansko vojno, začne Gadafi organizirati t. i. islamsko legijo, za katero novači vojake predvsem med Tuaregi, Saharci in nomadskimi arabskimi skupinami v Sahari. Radio Bardaia s sedežem v Libiji začne takrat vabiti Tuarege v njihovem jeziku, da se pridružijo islamski legiji, s katero se bodo lahko osamosvojili tudi v lastnih deželah. Moji sogovorniki se spomnijo, da so poleg Gadafijevega poziva po radiu redno ponavljali tudi njegovo izjavo, v kateri se je sam identificiral kot Tuareg.¹⁴ Zaradi vsega tega general Seyni Kountche leta 1981 prekine diplomatske odnose z Libijo, zapre direktno cestno povezavo in začne v Nigru paranoično preganjati vse, zlasti pa tiste Tuarege, ki bi lahko bili v kakršni koli povezavi z Libijo. Poslušanje Radia Bardaia ali pa javno omenjanje Libije in Gadafija sta bila takrat zadosten razlog za aretacijo in maltretiranje. Vse skupaj pa seveda ni zaustavilo Tuaregov, da ne bi odhajali v Libijo. Prej nasprotno. "Gadafi" jim ni ponujal zgolj upanja na boljše čase v neki nedoločljivi prihodnosti, temveč tudi dobro plačane službe najemniških vojakov. Kakor bomo videli v nadaljevanju, pa je prav to dejstvo imelo za nigrske Tuarege dolgoročne posledice.

Pred tem je treba dodati, da je v letih 1984 in 1985 Niger prizadela še ena suša, Tuaregi so jo poimenovali *konjenktir*.¹⁵ Zaradi dveh zaporednih suš v kratkem obdobju so bile posledice slednje za Tuarege še bolj katastrofalne. Veliko mladih Tuaregov se takrat odpravi s trebuhom za kruhom. Največkrat so šli peš do obrobja mesta Arlit, od koder so jih ilegalno s terenskimi Toyotami prepeljali do Djaneta. V Alžirijo se takrat zateče tudi okrog štirideset tisoč beguncev in v brezizhodni situaciji se številni moški v alžirskih begunskih taboriščih odločijo za pot v Libijo. Alžirske oblasti jih pri tem niso ovirale, in ko so preko Djaneta prišli do libijskega Rhata, so zlasti tisti, ki so imeli kakršne koli izkušnje z vrtnarstvom, hitro našli delo na vrtovih v Rhatu in Sebhi. Mlajši Tuaregi so se po pravilu odločali za 'formation militaire', vojaško urjenje v Libiji. Informacije o tem so dnevno prihajale po valovih Radia Bardaia, v alžirskih taboriščih pa so dobili dodatna pojasnila, od tistih, ki so imeli stike s

leta 1956. Ta država naj bi obsegala centralni in južni del Alžirije, sever Malija, Nigra in Čada. Francoski interesi so bili povezani predvsem z nemotenimi dostopi do atomskih jedrskih poligonov v Alžiriji, gradnjo "mediteranskega" naftovoda in obetavnimi zalogami urana na Hoggarskem in Airskem gorovju (Brumen, 2001). Z odločnim nasprotovanjem alžirske FLN (Front de liberation nationale) in koncem vojne v Alžiriji je bilo leta 1962 tudi konec razmišljanja o novi saharški državi.

¹⁴ Gadafi izhaja iz beduinske fezzanske nomadske družine in je imel verjetno že tam, najkasneje pa med šolanjem v Sebhi, redne stike z libijskimi Tuaregi.

¹⁵ Nigerska vlada je po letu 1984 s francosko besedo '*conjoncture*' označevala mizerno finančno situacijo v Nigru, ki je nastala s padcem cen urana na svetovnem trgu. Tuaregi iz *Kel Ewey* so potem to besedo uporabljali kot sinonim za različne kritične situacije – nezaposlenost, epidemične bolezni koz, sušo, lakoto (Spittler, 1993: 123). Mimogrede, tako se imenuje tudi najbolj razširjena znamka nigrskega piva, ki so ga začeli proizvajati leta 1984.

Tuaregi, ki so odšli v Libijo že leta 1981. Iz Djaneta so se peš in seveda brez kakršnih koli dokumentov odpravili do Rhata, kjer so se zbirali na znanih naslovih, po pravilu na vrtovih na obrobju mesta. Vsi po vrsti so mi omenjali zadovoljstvo nad tem, ker je libijski *brus*¹⁶ videti tako kot njihov *brus*, vrtovi so bili takšni kot njihovi, pa čeprav so vodo črpale motorne črpalke, in ne kamele, lastniki vrtov pa so bili libijski Tuaregi, s katerimi so se lahko pogovarjali v *tamašeku*. Samo mesto Rhat jih je presenetilo z bogastvom in modernostjo. Nekaj sogovornikov mi je omenilo, kako so se prve dni med sabo pogovarjali samo o tem, kako jim je vse znano, pa vendar vse drugačno, boljše, in iskali vzroke, zakaj ni tudi v Nigru tako. Ponavadi so se zelo hitro šli prijavit za vojaško urjenje in bili napoteni v eno izmed treh posebej za to prirejenih vojašnic v Sebhi, Ubariju ali Mourzouku. Mladoletni Tuareg, ki je bil premlad za vojsko, mi je povedal, da so nigrski Tuaregi, ki so prišli že pred sušo v Libijo in so predstavljali neke vrsto predhodnico tuareškega odpora, v Rhatu takrat imeli *bureau*, svojo hišo, kamor so prišleki prihajali po informacije in nasvete. To pomeni, da imajo Tuaregi v eksilu najkasneje leta 1984 že organizirano obliko sprejemanja svojih ljudi. Mojemu informatorju so v tej hiši ponaredili osebni dokument, ga za dve leti postarali in potem je lahko šel v vojsko. Z vstopom v vojsko so Tuaregi dobili dovoljenje za bivanje v Libiji in tudi žepnino, po šestmesečnem urjenju pa so imeli možnost, da ostanejo kot najemniški vojaki v libijski vojski ali pa se legalno naselijo v državi. Tisti, ki so se odločili za slednjo možnost, so se ponavadi kmalu poročili s Tuareginjami, ki so prihajale iz begunske skupnosti, ali pa z ženskami iz domačega okolja, ki so se potem preselile v Libijo. Sogovornik iz najvišje kaste¹⁷ se spomni, da je bil najbolj presenečen nad tem, da so ga v kasarni sprejeli tuareški oficirji, tisti, ki so se že pred sušo odpravili v libijsko islamsko legijo. V njegovi kasarni so bili Tuaregi iz Nigra in Malija, ki so imeli čez dan urjenja, večere pa so ponavadi preživljali v živahnih pogovorih, ob čaju in igranju kitare. Ko sem spraševal, na kak način so potekali ti pogovori, so mi omenjali, da tako kot doma. Ko so govorili starejši, so mlajši poslušali, poznali in upoštevali so tudi socialno stratifikacijo, to pa, da se je večina prvič v življenju družila s Tuaregi iz Malija, jih je pravzaprav delalo "močnejše", kot se je izrazil eden izmed njih. Reči smemo, da so Tuaregi iz različnih držav v libijskih kasarnah ustvarjali lokalnost, ki je po mnenju Arjuna Appaduraia prej relacijska in kontekstualna kot pa prostorska kategorija. Lokalnost ima namreč kompleksno fenomenološko kvaliteto, "utemeljeno z ni-

¹⁶ Iz francoske besede '*brousse*', kar dobesedno pomeni grmičevje ali goščavo. V tuareškem kontekstu *brus* predstavlja puščavo in divjino, tisto kar je zunaj domačega prostora (šotor, hiše, zaselka, oaze ali mesta).

¹⁷ V antropologiji ne obstaja enotna terminologija za poimenovanje tuareške družbene stratifikacije. Najpogostje uporabljeni izrazi so: kaste, razredi, sloji, stanovi in socialne kategorije (glej Brumen, 2001).

zom povezav med občutkom socialne neposrednosti, tehnologijami interaktivnosti in relativnostjo kontekstov” (Appadurai, 1995: 204). Puščavsko okolje, v katerem so se znašli, oddaljeno tisoče kilometrov od doma, in prisotnost Tuaregov – tujcev iz Malija, je postalo naenkrat nerelevantno. Nenazadnje je večina teh Tuaregov prihajala iz pastoralno nomadskega okolja, v katerem nigrski Tuaregi pod oznako dom razumejo v prvi vrsti točno določen kraj, ponavadi njihov domicilni vodnjak, ki ni nujno, da je tudi v njihovi lasti. Tuaregi, ki živijo na Airskem gorovju, pa kot dom označujejo tudi točno določen *kori*, strugo hudournika. Ob domicilnem vodnjaku ali *koriju* so po pravilu preživljali samo del leta, ostali čas so se selili s čredami za pašo po več ali manj znanih lokacijah. Mogoče so točno zaradi tega libijske kasarne pomenile neke vrste “deterritorialized ethnoscares”, če si ponovno sposodim Appadurajevu kategorijo (Appadurai, 1991), podobno kot že prej omenjene tihotapske poti iz Djaneta do Rhata.

To hipotezo lahko podkrepim tudi z dejstvom, da se prav v teh kasarnah dokončno izoblikuje koncept *išumarske* identitete. Beseda *išumar* izvira iz francoske oznake za človeka brez dela “chômeur” in v našem kontekstu pomeni oznako za pretežno mlade, brezposelne Tuarege, ki so jih suša in politične razmere po letu 1974 prisilile, da so se, ponavadi brez kakršne koli lastnine in denarja, odpravili iskat delo v sosednje saharske države. Svoje življenje so *išumarji* označevali z besedo *tešumara*, ki izvira iz istega korena. Po Manu Dayaku naj bi nakazovala popolni prelom s tuareško preteklostjo (Dayak, 1996: 61). To pa je, kakor bomo videli, samo deloma res. Če je imela v začetku oznaka *išumar* tudi pejorativni prizvok, označevala je nekoga, ki nima ničesar, pa se to v drugi polovici osemdesetih let popolnoma spremeni. Vzrokov za to spremembo je več. Prvi je vsekakor izredni pomen nove oblike glasbenega izražanja Tuaregov, v katerem je njihov tradicionalni enostrunski instrument in zad zamenjala klasična kitara, s katero so se prvič srečali v Libiji. Če je bil in zad tradicionalno žensko glasbilo, so kitaro začeli igrati moški, ki so v pesmih opevali tragično usodo Tuaregov, poveličevali avanturizem *išumarskega* življenja in svoje neizpolnjene ljubezenske želje ter postavljali uporniške zahteve po neodvisnosti Tuaregov. V množični kulturi avdiokaset se *išumarska* glasba neverjetno hitro razširi po saharskih prostranstvih in v začetku devetdesetih let postane najbolj priljubljena oblika popularne glasbe. Sogovornik, poročeni mož z dvema otrokoma, ki dela na lastnih vrtovih v manjši oazi na Airskem gorovju, mi je povedal, da je sosed dobil iz Libije dve avdiokaseti. Na eni je bila *išumarska* godba, ki so jo poslušali v nedogled, na drugi pa so bili pozdravi družinskim članom in natančni napotki, kako se ilegalno, čez Alžirijo, pride v Libijo. Moj sogovornik se je v skladu s temi napotki s prijateljem odpravil v Libijo, kjer je nekaj let delal kot pastir drobnice južno od Misrate.

Drugi razlog za uveljavitev *išumarske* identitete temelji na resničnem ekonomskem pomenu njihovega dela v sosednjih deželah. Nekajkrat so mi nekdanji *išumarji* opisovali same sebe kot nove saharske nomade. Ti so v osemdesetih let začeli sistematično izkoriščati neformalne ekonomske resorje v Libiji. Poleg tihotapljenja so se, ilegalno seveda, zaposlovali predvsem kot vrtnarji in pastirji, med njimi najdemo tudi prve priučene zidarje, avtomehanike in električarje. Če je “nakazovanje migrantskega denarja eden izmed najmočnejših in najbolj očitnih fenomenov afriškega migracijskega sistema” (Adepoju, 1995: 100), pa so se Tuaregi razlikovali v tem, da denarja niso pošiljali, temveč so se čez čas, ko so zaslužili nekaj denarja, sami odpravili nazaj v Niger. Z denarjem, ki so ga zaslužili, so nakupili različne dobrine, večino pa doma vložili v nakup kamel in drobnice. Prav zaradi tega so bile ilegalne *išumarske* migracije v tem obdobju še vedno prej družinska kot osebna zadeva. Od *išumarja* se je namreč pričakovalo, da bo delal za socialno varnost družine.

Tretji razlog za uveljavitev *išumarske* identitete pa je njihovo odkrito pozivanje k oboroženemu uporju proti nigrskim oblastem. Tuaregi, ki so v drugi polovici 80. letih vstopali v libijsko vojsko, se vsi po vrsti spomnijo, da je bila najpogostejši predmet pogovorov prav osvoboditev izpod državnega jarma. *Išumarji*, zaposleni v libijski vojski, so imeli med nigrskimi Tuaregi status pogumnih bojevnikov. Vendar pa je med nigrskimi Tuaregi bolj kot njihovo bojevanje v Gadafijevih “islamskih legijah” v Čadu, Zahodni Sahari, Libanonu (Dayak, 1996) in Afganistanu (Kennan, 2000) odmeval neki drugi dogodek. V noči iz devetindvajsetega na trideseti maj 1985 je skupina štirinajstih *išumarskih* povratnikov iz Libije poskušala v mestu Tchintabaraden izprazniti državne zaloge hrane in jih razdeliti med stradajoče Tuarege. Pri tem so se zapletli v oborožen spopad, v katerem je po uradnih virih umrlo dvanajst gardistov (Grégoire, 1999: 46). Čeprav so temu sledile hude represalije, so *išumarji* med Tuaregi naenkrat postali ljudski junaki, ki so naredili nekaj nemogočega. Uprli so se režimu generala Kountcheja.

V naslednjih letih, zlasti pa po prvem velikem libijskem porazu v čadski vojni leta 1987, začnejo Tuaregi počasi zapuščati islamsko legijo. Konec osemdesetih let se zato zgodi prvi večji izgon tuareških ilegalcev iz Libije (ostali so lahko tisti, ki so imeli urejene dokumente, in registrirani begunci). V Nigru se tem pridruži še okrog petindvajset tisoč beguncev, ki so morali na vrat na nos zapustiti Alžirijo. Vlada je večino teh beguncev brez kakršnega koli statusa nastanila v taborišče v Tchintabaradenu, kjer se je na začetku leta 1990 gnetlo najmanj dvajset tisoč razočaranih in sestradanih ljudi. Sedmega maja 1990 je oborožena skupina *išumarjev* iz begunskega zapora osvobodila svoje prijatelje in pobegnila na airsko gorovje. Vlada je najprej odgovorila s terorjem, in ko čez leto dni na

nacionalni konferenci ni bila pripravljena sprejeti tuareških zahtev po lokalni samoupravi in s tem delni avtonomiji, se nekateri Tuaregi, tokrat že organizirani v Fronti za osvoboditev Aira in Azavaka, odločijo za oborožen upor. Tega pa si brez *išumarjev* in njihovih (vojaških) izkušenj sploh ne moremo zamisliti.

Ne samo, da so nekdanji libijski vojaki pomenili udarno jedro uporniške vojske, temveč so v sami Libiji uspeli ustvariti močno ilegalno mrežo, prek katere so se uporniki oskrbovali z orožjem, denarjem, hrano in zdravili. Eden izmed vidnejših komandantov upora je sicer vztrajno zanimal pomoč Libije. Po njegovem mnenju naj bi Gadafi izdal Tuarege, saj ni nikoli podprl njihovega upora. Vendar pa v državi, kot je Libija, ki je prepredena z varnostnimi službami, Tuaregi ne bi mogli neovirano organizirati podpore upornikom, če ne bi bilo tihega državnega pristanka. V begunskih taboriščih Sebha in Ubari so mesečno zbirali finančna sredstva, s katerimi so kupovali hrano za upornike. Iz Nigra so v Libijo organizirano pošiljali mlade Tuarege na vojaško urjenje, ti pa po koncu tega šolanja niso ostali v libijski vojski, temveč so se organizirano in z orožjem vračali nazaj v Niger. Iz Airskega gorovja so v Djanet in Rhat prevržali ranjence ter tiste upornike, ki so potrebovali oddih, Djanet pa je bil tudi baza za nabavljanje hrane. Tako kot v malijskem uporu (Klute, 1995) so tudi v Nigru med upornimi Tuaregi kmalu prišla na površje stara tradicionalna nasprotja med različnimi *tavšiti*, to je, po letu 1993 povzročilo drobljenje prejšnje enotne osvobodilne fronte. Tudi zaradi tega so bili uporniki leta 1995 dobesedno prisiljeni v podpis mirovnega sporazuma, in ko je konec istega leta umrl še karizmatični vodja tuareškega upora Mano Dayak, se je marsikateri upornik odločil za (ponovno) vrnitev v Libijo.¹⁸ Tem so se pridružili tudi številni novi tuareški ilegalni iskalci dela.

Emmanuel Grégoire je ugotovil, da je 77 % ilegalnih tuareških iskalcev dela v Libiji mlajših od 40 let in da so se v večini primerov (60 %) na pot v Libijo odpravili prvič (Grégoire, 1999: 229). Če so v prvem (od 1973–1980) in v drugem obdobju (1980–1991) večino ilegalnih migrantov predstavljali obubožani Tuaregi ruralnega pastoralno nomadskega izvora, lahko govorimo o ekonomsko-političnih razlogih njihovih migracij, in če so bile migracije v tretjem obdobju (1991–1995) povezane v prvi vrsti z uporom, se v zadnjem obdobju (1996–2004) pridružijo tudi mladeniči iz tradicionalnih vrtnarskih oaz (Timija in Auderas) in mladi urbani Tuaregi. Zanimivo je, da so mi v teh oazah starejši razlagali, da njihovi prebivalci niso sodelovali v uporu, saj so morali obdelovati vrtove, in da zaradi istega razloga pri njih ni (bilo) ilegalnih migrantov. Izkazalo se je, da to ni res. Te oaze so v zadnjih dveh desetletjih narasle do te mere, da

¹⁸ Več o uporu in Manu Dayaku glej v Brumen, 2001.

je zmanjkalo obdelovalne zemlje, tako da so tudi mladi Tuaregi iz oaz (bili) prisiljeni iskati delo v Libiji. Nekaj podobnega, čeprav v večjem merilu, se je zgodilo tudi v mestih. V Afriki se je urbana populacija med letoma 1960 in 1990 povečala iz enainpetdeset na dvestosedemnajst milijonov, to je 325 % rast v primerjavi s svetovno rastjo, ki je 132 %. Niger naj bi spadal med najmanj urbanizirane afriške države, z manj kot 20 % urbanega prebivalstva (De Bruijn, Van Dick in Foeken, 2001: 19). Kljub temu pa so zaradi suš, upora in mizerne ekonomske situacije v zadnjem času silovito narasla prav nekatera tuareška mesta (Agadez, Tchirozerine in Tahua). Agadez, ki naj bi imel pred dvajsetimi leti okrog trideset tisoč prebivalcev, jih ima danes zagotovo več kot dvesto tisoč, razen umirajoče turistične industrije pa ne moremo govoriti o večjih gospodarskih družbah, ki bi zagotavljale delovna mesta. Brezposelnim urbanim Tuaregom ne preostane tako nič drugega, kot da si iščejo delo v tujini.

Potovanje v Libijo po letu 1996 poteka še vedno v večini primerov ilegalno. Razširjena sta predvsem dva načina potovanja. Z razmajanimi terenskimi toyotami, na katerih se drenja tudi po 35 potnikov, iz Arlita na severu Nigra dobrih 1000 km po puščavskih brezpotjih do Djaneta. Ker se po letu 1989 normalizirajo meddržavni odnosi in se ponovno odpre libijsko-nigrska meja se sedaj večina potnikov odpravi v Libijo s tovornjaki, ki vozijo iz Agadeza v Sebho. Na teh tovornjakih se gnete tudi po 200 klandestinskih migrantov, ki pa zdaj ne prihajajo več samo iz Nigra, temveč iz različnih držav Zahodne Afrike. Po pravilu izstopijo pred libijsko mejo, jo peš prečkajo in si potem ponovno poiščejo prevoz. Mladi urbani Tuaregi iz Agadeza pa v tem zadnjem obdobju iščejo udobnejše prevoze na tovornjakih, s katerimi tihotapijo cigarete v Libijo. Šoferji teh tovornjakov, pogosto nekdanji uporniki, načeloma prevažajo samo sorodnike in prijatelje.

Ilegalne tuareške migrante lahko danes najdemo praktično povsod po Libiji. Zlasti nekdanji uporniki, ki dobro poznajo saharska brezpotja, se ukvarjajo s tihotapstvom, predvsem cigaret, ki jih s tovornjaki prevažajo direktno v Libijo ali pa s hitrimi terenskimi toyotami v Alžirijo.¹⁹ V Libiji imajo tuareški "ilegalci" tako rekoč primat nad nekaterimi posli, zlasti kot poljedelski delavci in pastirji. Tako kot prej se tudi zdaj ponavadi najprej odpravijo v Rhat, Sebho in Ubari, kjer živi močna tuareška diaspora, ki jim na začetku pomaga s prebivališčem in iskanjem dela. Zaradi pomanjkanja dela v teh krajih pa se jih večina odpravi naprej v velike urbane centre, kjer poprimejo praktično za vsako delo, ki ga lahko dobijo. V mestih se ukvarjajo tudi s takimi deli, ki jih doma zaradi *ašaka* – nenapisanega kodeksa časti in predsodkov okolice nikoli ne bi opravljali (zlasti mesarji in peki). V mestih ob sredozemski obali so se v zadnjih

¹⁹ V zadnjih letih jih alžirske oblasti preganjajo z vojaškimi helikopterji in brez opozoril streljajo na njihove avtomobile. Potem ko je bilo tako ubitih več tihotapcev, so ti v zadnjem času ubrali novo prevozno taktiko.

letih oblikovale manjše, izredno pretočne tuareške skupnosti. V najetih sobah in stanovanjih živi po več mladih Tuaregov, ki na znanih mestnih lokacijah vsako jutro čakajo, da jih poberejo delodajalci, ponavadi za dninarske delavce. Tudi tisti, ki ne delajo v sredozemskih mestih, se po pravilu odločijo za obisk teh mest, saj sodita ogled in fotografiranje ob morju med nujne opravke vsakega novodobnega *išumarja*. Te fotografije skupaj s tistimi iz libijskih fotografskih ateljejev, na katerih lahko spremljamo tudi libijske modne trende, pošljejo domov, kjer jih ponosno pokažejo vsem obiskovalcem. V teh mestih so ilegalni delavci v zadnjih letih soočeni z rasističnimi napadi. Pravijo, da je vzrok predvsem porast števila Afričanov iz drugih zahodnoafriških držav. Kljub podobnim izkušnjam pa se z njimi ne družijo. Migrantsko življenje poteka tako rekoč v zaprtih transnacionalnih soseskah.

Zaradi libijske ekonomske krize zaslužek ilegalnih migrantov iz leta v leto pada, zato pa se povečuje čas njihovega začasnega bivanja v Libiji. V povprečju zaslužijo manj kot dvesto tisoč frankov CFA²⁰ in največ jih ostane v Libiji dve do tri leta (Grégoire, 1999: 234–235). Z zasluženim denarjem si kupijo la valise, kovček, v katerem so predvsem oblačila, ki jih mora moški prnesti s sabo, ko se poroči. Z ostankom denarja nakupijo hrano (testenine, moko in riž), ki jo potem doma preprodajo in si tako povečajo zaslužek. S povratniki pa v Niger prihajajo tudi novi verski impulzi, kulturni vzorci in nekateri družbeni problemi, zlasti AIDS in mamila. V ilegalnih migracijah Tuaregov lahko prepoznamo določen ekonomsko-kulturni vzorec. Zlasti za mlade, neporočene, brezposelne Tuarege predstavljajo tako rekoč nujni biografski projekt. Z vsemi spremembami v zadnjih tridesetih letih so zato danes ilegalne migracije v Libijo razumljene prej kot ugodna, čeprav težka možnost, ne kot izguba domovine ali identitete. Zaradi vseh političnih, socialnih in kulturnih posledic pa moramo na njih gledati predvsem kot na obliko družbenih gibanj.

Migracije, prav posebej pa ilegalne migracije, niso neki avtonomni procesi, in kot pravi Saskia Sassen, "se ne zgodijo kar tako; so ustvarjene. Migracije ne vključujejo vseh možnih kombinacij dežel, temveč so te vpletene po vzorcu" (Sassen, 1998: 56). V ilegalnih tuareških migracijah so v največji možni meri odvisne od dveh med seboj neodvisnih dejavnikov: to sta notranji ekonomsko-politični situaciji države, od koder migranti prihajajo (Niger), in države gostiteljice (Libije). In čeprav se na prvi pogled zdi, da je pri izbiri Libije kot ciljne dežele najmočnejšo vlogo igralo to, da tudi tam živi tuareška manjšina, pa nikakor ne smemo spregledati dejstva, da tuareške ter tudi vse druge sodobne globalne migracije sledijo ustaljenim geografskim smerem in se nanašajo na moderno tradicijo ekonomskega izkoriščanja.

²⁰ To je okrog tristo evrov.

LITERATURA

- APPADURAI A. (1991): "Global Ethnoscapes. Notes and Queries for a Transnational Anthropology", v: Richard Fox (ed.), *Recapturing Anthropology. Working in the Present*. Santa Fe: School of American Research.
- APPADURAI A. (1995): "The production of locality", v: Fardon Richard (ed.): *Counterworks. Managing the Diversity of Knowledge*. London: Routledge.
- ADEPOJU A. (1984): "Migration and Female Employment in Southwestern Nigeria", *African Urban Studies* 18, Spring.
- AMIN S. (1995): "Migrations in Contemporary Africa: A Retrospective View", v: Baker J and Ama T.A. (eds.), *The Migration Experience in Africa*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.
- BRUMEN B. (2001): "Pozabljeni od boga in prekleti od zgodovine", *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* XXIX/204–206.
- DAYAK M. (1996): *Die Tuareg Tragoedie*. Bad Honnef: Horlemann.
- DE BRUIJN M., VAN DICK R. in FOEKEN D. (2001): "Mobile Africa: An introduction", v: De Bruijn M., Van Dick R. and Foeken D. (eds.), *Mobile Africa. Changing Patterns of Movement in Africa and Beyond*. Leiden: Brill.
- DEDIČ J., JALUŠIČ V. in ZORN J. (2003): *Izbrisani: organizirana nedolžnost in politike izključevanja*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- DE GENOVA N. P. (2002): "Migrant "Illegality" and Deportability in Everyday Life", *Annual Review of Anthropology* 31.
- DÜVELL F. (2002): *Die Globalisierung des Migrationsregimes. Zur neuen Einwanderungspolitik in Europa*. Berlin: Assoziation A.
- ERJAVEC K., HRVATIN B. S. in KELBL B. (2000): *Mi o Romih. Diskriminatorški diskurz v medijih v Sloveniji*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- FOUCAULT M. (1984): *Nadzorovanje in kaznovanje – nastanek zapora*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- GRÉGOIRE E. (1999): *Tuaregs du Niger. Le destin d'un mythe*. Paris: Karthala.
- GHUPTA A. in FERGUSON J. (1997): "Beyond "Culture". Space, Identity and the Politics of Difference", v: Gupta A. and Ferguson J. (eds.): *Culture, Power, Place: explorations in critical anthropology*. Durham, N.C: Duke University Press.
- HAMPSHIRE K. in RANDALL S. (1999): "Seasonal Labour Migration Strategies in the Sahel: Coping with Poverty or Optimising Security?", *International Journal of Population Geography* 5.
- HAYNES M. (1999): "Europe as an Imagined Community", v: Gareth Dale and Mike Cole (eds.), *The European Union and Migrant Labour*. New York: Berg.
- KEENAN J. (1977): *The Touareg. People of Ahggar*. London: Allen Lane.
- KEENAN J. (2000): "The Father's Friend. Returning to the Tuareg as an elder", *Anthropology Today*, Vol. 16, No. 4.
- KLUTE G. (1995): "Hostilité et alliances. Archéologie de la dissidence des Touaregs au Mali", v: *Cahiers d' Études africaines*, 137/ XXXV–1.
- MARUS R. M. (1999): *Die Unerwünschten. The Unwanted. Europäische Flüchtlinge im 20. Jahrhundert*. Berlin, Göttingen, Hamburg: Schwarze Risse, Rote Strasse, VLA.
- MILOHNIČ A. (ur.) 2002: *Migracijske in azilne politike v vzhodni Evropi*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- NUGENT P. (2002): *Smugglers, Secessionists and Loyal Citizens on the Ghana-Togo Frontier. The Life of the Borderlands since 1914*. Oxford: James Currey Publishers.
- PAJNIK M., LESJAK - TUŠEK P., GREGORČIČ M. (2001): *Prebežniki, kdo ste?* Ljubljana: Mirovni inštitut.
- PAJNIK M. in ZAVRATNIK ZIMIC S. (ur.) (2003): *Migracije – globalizacija – Evropska unija*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- PITTÀ S. in ZICKHUR A. (2002): *Marokko – Transit NON Stop*. Berlin, Hamburg, Göttingen: FFM, Solidarité sans frontières, Assoziation A.
- SASSEN S. (1998): *Globalization and Its Discontents: Essays on the New Mobility of People and Money*. New York: New Press.
- SPISSLER G. (1993): *Les Touaregs face aux sécheresses et aux famines. Les Kel Ewey de l'Aïr (Niger)*. Paris: Karthala.
- STUEHLER H. J. (1978): *Soziale Schichtung und gesellschaftlicher Wandel bei den Ajer-Twareg in Suedostalgerien*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GmbH.
- UNHCR 2001: *Provisional statistics on Refugees and Others of Concern to UNHCR for the Year 2000*. Geneva: UNHCR.<http://www.unhcr.ch/statist/2000/provisional/main.html>
- WENDL T. in RÖSLER M. (1999): "Introduction: Frontiers and Borderlands. The rise and relevance of an anthropological research genre", v: Michael Rösler and Tobias Wendl (eds.), *Frontiers and Borderlands. Anthropological Perspectives*. Frankfurt am Main: Peter Lang.